

Dr AVDO SUČESKA,
redovni profesor

NEKE OSOBENOSTI KRIVIČNOG PRAVA U JUGOSLOVENSKIM ZEMLJAMA ZA VRIJEME TURAKA

O krivičnom pravu u našim zemljama za vrijeme Turaka dosada je malo pisano. Koliko je meni poznato do sada se na to pitanje jedino osvrnuo M. Begović u radu »Tragovi našeg sred-njevjekovnog krivičnog prava u turskim zakonskim spomenici-ma«¹⁾, a Branislav Đurđev je prikazao sistem глоба u Crnoj Gori u kraćem radu »Kazne i globe u Crnoj Gori Skender-bega Crno-jevića«²⁾.

Izučavanje krivičnog prava za vrijeme Turaka ima veliki značaj za razumijevanje kaznene politike koju su Turci sprovodili u našim zemljama. Podaci iz opštih³⁾ i posebnih kanun-nama⁴⁾ pokazuju da ta politika nije bila svugdje ista, jer nije bio isti položaj svih naših zemalja pod Turcima. U zemljama u kojima je bio uspostavljen klasični timarski sistem važno je slično krivično pravo, dok je u zemljama koje su uživale veću ili manju autonomiju stanje bilo drukčije. Primjere za to kod nas predstavljaju Crna Gora i Poljica.

Termin »tursko krivično pravo« treba uzeti uslovno. Turci Osmanlije su preuzeli u osnovi krivično-pravni sistem koji se ranije razvio u prvoj islamskoj državi (arapskom halifatu), prilagodivši ga potrebama svoje države. To znači da je osnovu krivičnog prava u osmanskome carstvu činilo šerijatsko pravo u okviru koga su turski sultani kaznenu politiku prilagodili potrebama svoje države. To se vidi po tome što je u kaznenoj politici davano prvenstvo imovinskim kaznama (globa) i što su u turskom krivičnom pravu i postupku bili prisutni elementi prava osvojenih zemalja.

¹⁾ Istorijski časopis Istorijskog instituta SANU, VI, Beograd 1956, 1—11.

²⁾ Đurđev Branislav, Kazne i globe u Crnoj Gori Skenderbega Crnojevića, Zapisi, knjiga XXV, sveska 2, Cetinje 1941, 93—96.

I

Prema načinu određivanja kazni šerijatsko pravo poznaje tri vrste krivičnih djela:

1. Krivična djela za koja su tačno utvrđene kazne (**hadd**). Tu spadaju blud (**zina'**) lažno optuživanje (kleveta) za blud (**kadf**), upotreba alkoholnih pića (**šurb al-hamr**), krađa (**sarika**), razbojništvo (**kat-ul tarik**) i otpadništvo od vjere. Za sva ta djela se smatra da su uperena protiv vjere i javnog morala pa su kažnjiva u smislu propisa islama i na ovom i na budućem svijetu⁵).

2. Krivična djela za koja je predviđena odmazda (**kisas**) ili plaćanje krvnine-kompozicije (**diyjet**, ar. **diya**). To su djela protiv života i tijela (ubistvo, tjelesne povrede). Gone se na zahtjev oštećene strane, a ne po službenoj dužnosti. Za ova djela predviđene su alternativne kazne već prema tome kako se stranke nagode⁶).

3. Krivična djela za koja je predviđena samo vrsta kazne, batinanje (**ta zir**) ili novčana kazna (**cerime**, ar. **garima**). Pravo propisivanja djela i odmjeravanje kazne za ova djela priznato je šefu islamske države i po njegovoj delegaciji sudskom organu (kadiji)⁷).

Ad 1. Za blud (**zina**) učinjen od strane lica u braku (preljuba) šerijatom je predviđena kazna kamenovanja, a za neoženjene, nemuslimane i robove tjelesna kazna batinanja od 100. štapova. Za lažno optuživanje za preljubu slobodan čovjek (musliman) kažnjavan je sa 80. batina, rob sa 40. batina, dok je pravo određivanja broja batina za nemuslimana pripadalo kadiji. Za upotrebu alkohola slobodan musliman kažnjavan je sa 80. batina, rob sa 40, dok za nemuslimane ovo djelo nije ni postojalo. Za krađu otsjecana je desna ruka, a u povratku lijeva noga. Razboj-

³) U dvije opšte kanun-name nalaze se i propisi krivičnog prava. To su kanun-nama sultana Mehmeda II (M. Arif bey, Kanun-namei Ali Osmân, Istanbul 1329; Kraeclitz G. F., Kanun-name Sultan Mehmed des Erobers, Mittheilung zum osmanischen Geschichte, Wien 1921, Band I (i Kanunama sultana Sulejmana II iz prvih godina njegove vladavine (Hadžibegić H., Kanun-nama sultana Sulejmana Zakonodavca, Glasnik zemaljskog muzeja, Sarajevo 1949/50, 295—381).

⁴) Propise krivičnog prava u većem obimu sadrže jedna kanun-nama za Crnu Goru iz 1523. godine (Monumenta turcica; serija I, KANUNI I KANUN-NAME, Orijentalni institut, Sarajevo 1957, 163—168) i jedna kanun-nama iz 1637. godine koja se odnosi na Bosnu (Truhelka Ćiro, Stari turski agrarni zakonik za Bosnu, GZM, XXVIII, Sarajevo 1916, 427—475).

⁵) Uporediti M. Begović, n. d., 45; Kracsmarik J., Beiträge zur Beleuchtung des islamitischen Strafrechts, mit Rücksicht auf Theorie und Praxis in der Türkei, Die Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft, Band LXIII, Leipzig 1904, 107—112. Vidjeti još Tornauw N., Das Moslemische Recht, Leipzig 1855, 232—239.

⁶) Begović M., n. d. 4; Kracsmarik J., n. d. 355—556.

⁷) Begović M., n. d. 5; Kracsmarik J., n. d. 556—563.

ništvo koje nije imalo za posljedicu ubistvo kažnjavano je otsjecanjem desne ruke i lijeve noge, a ako je bilo praćeno ubistvom primjenjivana je smrtna kazna.

Ad. 2. Opšti naziv za krivična djela protiv života i tijela bio je **cinayet**, ar. **ginaya**. Kažnjavanje za ova djela bilo je prožeto elementima običajnog arapskog prava, jer je **kisas** ustvari predstavljao oblik krvne osvete i taliona, a **diyēt** oblik umira (kompozicije) koja je ostvarivana posredstvom suda. Ukoliko se stranke ne bi nagodile, za namjerno ubistvo bila je predviđena smrtna kazna. Krvnina za glavu iznosila je 100. kamila, ili 10.000 dirhema, ili 1000. zlatnih dinara. Krvnina za ženu iznosila je polovinu krvnine za muškarca, a za roba njegovu stvarnu vrijednost. Krvnina za nemuslimana (**zimiju**, ar. **dimmi**) bila je jednaka krvnini za muslimana. Slično je postupano i u kažnjavanju za tjelesne povrede. Za njih je važio princip taliona, ukoliko stranke nisu pristale na umir, a u kažnjavanju su izjednačeni muslimani sa nemuslimanima.

Karakteristično je da šerijatsko pravo nije bilo prožeto klasnošću, tojest ono nije pravilo razliku u kažnjavanju s obzirom na društvenu pripadnost učinioca djela. Ono samo pravi biološku i kadkada vjersku razliku, pri čemu su skoro redovno blaže kazne za roba i nemuslimana, a za ženu kadkada teže nego za muškarca.

Ad 3. Oblici kažnjavanja za djela koja je propisivao šef islamske države ili kadija (**siyaset**, ar. **siyasa**) su mogla biti različita. Za ta djela primjenjivane su različite kazne, i to: opomena, batinanje (**ta zir**), zatvor, globa, progonstvo i poniženje. Pošto su u šerijatskom pravu samo primjerice bila navedena neka od tih djela (uvreda, lažno svjedočenje, lažno mjerenje, prevara, lihva, kockanje, bježanje iz vojske, pokušaj ubistva, povreda stana, sitna krađa⁸⁾), vladaru islamske države ostavljeno je pravo da propisuje i druge radnje kao kažnjive, a on je ovlašćivao još kadiju da i on ocjenjuje da li su neke radnje protivpravne i da vrši odmjeravanje kazne. Upravo takvo pravo su široko koristili osmanski sultani prilagođavajući krivično pravo fiskalnim potrebama svoje države pravljenjem kompromisa sa zatečenim elementima krivičnog prava u zemljama koje su osvojili.

To se ispoljavalo u tri vida: u preovlađivanju imovinske kazne čak i za djela iz prve dvije grupe krivičnih djela; u ozakonjenju nekih djela kao krivičnih koja su bila slična nekim djelima našim zemljama prije turskog osvajanja; i u davanju autonomije u krivičnom pravu pojedinim našim zemljama.

⁸⁾ Begović M., n. d. 5.

II

U opštoj kanun-nami Mehmeda II (1451—1481), kao i u opštoj kanun-nami Sulejmana II (Zakonodavca) (1520—1566) čak i za najteža djela bila je propisana imovinska kazna, kao što je npr. za blud. Kazna je pri tom stepenovana zavisno od imovinskog stanja učinioca djela. Za oženjena muškarca muslimana predviđena je novčana kazna, ako je bogat u iznosu od 300. akči, ako je srednjeg imovinskog stanja 200. akči, ako je siromašan 100. akči i ako je sasvim siromašan samo 40. akči. Slično stepenovanje je učinjeno i za neoženjenog muškarca. Za udatu ženu propisana je krvnina oženjena čovjeka, a za blud učinjen od strane nemuslimana određena je polovina kazne koja se uzima od muslimana⁹⁾. Slične kazne propisane su za ubistvo i tjelesne povrede, ukoliko se nije primjenjivao *kisas*¹⁰⁾. Za ostala teža krivična djela kao što su pijenje vina, krađa i otmica predviđene su dvostruke kazne: batinanje (*ta zir*) i novčana kazna, pri čemu je novčana kazna i ovdje stepenovana prema imovinskom stanju učinioca. I za ova djela predviđeno je u Sulejmanovoj kanun-nami da nemuslimani plaćaju polovinu kazne muslimana¹¹⁾.

Tako stvari stoje sa kažnjavanjem za djela čiji okvir čine prve dvije grupe krivičnih djela predviđenih šerijatskim pravom. Mehmedova kanun-nama sadrži ustvari samo te vrste krivičnih djela. Međutim, u Sulejmanovoj kanun-nami su, pored popaše koju također ne spominje Mehmedova kanun-nama, predviđena još neka krivična djela pod opštim nazivom »*siyaset*« koja po svojoj sankciji, u nekim slučajevima vrlo oštroj, predstavljaju odraz prava koje su Turci zatekli u osvojenim balkanskim zemljama. U ovom odjeljku Sulejmanove kanun-name pooštrena je kazna za ubistvo, za preljubu i za krađu, te ozakonjeno nekoliko krivičnih djela koja su izgleda Turci zatekli u osvojenim zemljama, kao što su otmica djevojke i žene, paljevina i odgovornost za nestanak stvari iz karavan-saraja. Tako je ovdje za ubistvo čovjeka predviđena smrtna kazna¹²⁾, za preljubu čista kazna šerijatskog prava¹³⁾, a za krađu zarobljenika i za običnu krađu odsjecanje ruke, odnosno za krađu u povratu smrtna kazna¹⁴⁾.

⁹⁾ Hadžibegić H., Kanun-nama sultana Sulejmana, 305—307. Karakteristično je da u Mehmedovoj kanun-nami nema posebnih propisa o krivičnoj odgovornosti nemuslimana.

¹⁰⁾ Tako je npr. u Sulejmanovoj kanun-nami određeno da »ako neko ubije čovjeka, a nad njim ne izvrše *kisas* (smrtnu kaznu), ako mu prihod bude iznosio 1000. akči i više, neka se na ime novčane kazne uzme 400. akči. Ako mu prihod bude iznosio 600. akči, neka se na ime novčane kazne uzme 200. akči. Ako bude od toga slabijeg stanja, neka se na ime novčane kazne uzme 100. akči. Ako je odveć siromašan neka se na ime novčane kazne uzme 500. akči (Hadžibegić H., n. d. 308).

¹¹⁾ Hadžibegić H., n. d. 308, 309.

Sulejmanova Kanun-nama se opširno bavi krivičnim djelom protivpravnog napasanja stoke na tuđem imanju (popaša) i pravi razliku u sankciji s obzirom na vrstu stoke koja čini štetu. Kao i u nekim drugim slučajevima, propisane su dvostruke kazne i to: batinjanje i globa¹⁵). Uz to predviđena je i imovinska naknada štete¹⁶). Krivično pravna i imovinsko pravna odgovornost za popašu mogla je da nastane tek pošto učinilac djela bude prethodno sudski opomenut da to ne čini¹⁷).

U kanun-nami za Crnu Goru iz 1523. godine nalaze se doslovno iste odredbe Sulejmanove kanun-name o popaši¹⁸). U bosanskoj kanun-nami iz 1637. godine srećemo iste odredbe o popaši Sulejmanove i crnogorske kanun-name s tim što je ispuštena odredba o šteti koju bi pricinila svinja¹⁹). To je vjerovatno učinjeno stoga što je zbog većine muslimanskog stanovništva u Bosni tada bilo sasvim malo svinja. Odredbe o popaši u bosanskoj kanun-nami nadopunjene su propisima i odgovornosti lica kome je šteta nanesena za ubistvo životinje. U takvom slučaju predviđena je imovinsko-pravna sankcija naknada štete za ubijenu ili osakaćenu životinju²⁰). U bosanskoj kanun-nami je još zabranjeno ometanje paše na zajedničkim ispašama koje se nalaze između sela i gradova²¹).

U odjeljku o siyaset-u u Sulejmanovoj kanun-nami govori se o paljevini kuće, vrlo opširno o odgovornosti za nestanak stvari iz karavan-saraja, o kolektivnoj odgovornosti sela ili mahale za teška krivična djela, o otmici djevojke i udate žene, kao i prosti-

¹²) »Onoga ko ubije čovjeka neka ga ubiju, za onoga čovjeka koga je on ubio« stoji u Sulejmanovoj kanun-nami (Hadžibegić H., n. d. 310).

¹³) »Za onoga koga uhvate sa ženom, kakva je kazna po šerijatu, neka je izvrše« (Hadžibegić H., n. d. 310).

¹⁴) »Onoga koji ukrade zarobljenika i koji primami sebi zarobljenika, koji obije radnju, kao i onoga, kojeg je krađa nekoliko puta objelodanjena, neka objese« (Hadžibegić H., n. d. 310, 311).

¹⁵) Kanun-nama pravi razliku u visini kazne s obzirom na vrstu životinje koja pricinjava štetu. Kazna od pet batina i novčana kazna od pet akči primjenjivana je ako je štetu pricinio konj, mazga, vo, ili magarac, četiri akče su naplaćivane ako je štetu pricinila krava itd. (Hadžibegić H., n. d. 310).

¹⁶) U čl. 76 Dušanovog zakonika je za nenamjerno napasanje stoke u tuđem životu, vinogradu ili livadi na ime popaše bila predviđena stvarna naknada pricinjene štete, a za namjernu popašu naknada štete i globa od šest volova (Novaković Stojan, Zakonik Stefana Dušana, Beograd 1898, 77; Taranovski Teodor, Istorija srpskog prava u Nemanjićevoj državi, Beograd 1931, II, 103—104).

¹⁷) Hadžibegić, n. d. 10.

¹⁸) Kanuni i kanun-name, 168.

¹⁹) GZM, XXVIII, 470.

²⁰) Isto.

²¹) »I još neka od naroda jedan drugome ne dira i ne smeta u paši i na vodi, a ako ko učini neka ga kazne i zabrane mu...« (GZM, XXVIII, 470).

tuciji (blud)²²). Slična djela i sankcije za ta djela postojala su kod nas u Dušanovom zakoniku.

U članovima 99. i 100. Dušanovog zakonika za **paljevinu** kuće, gumna, slame ili sijena je određena smrtna kazna spaljivanja izvršioca djela ili kolektivna odgovornost sela ili okoline ako njihovi stanovnici ne bi izručili krivca²³). U Sulejmanovoj kanun-nami je za namjerno potpaljivanje kuće također propisana smrtna kazna, i to vješanjem, a za pomagače i jatake protjerivanje iz njihovog kraja²⁴).

Mnogo opširnije govori Sulejmanova kanun-nama o odgovornosti za **nestanak stvari iz karavan-saraja**. U Dušanovom zakonu (čl. 125) predviđena je slična odgovornost gostioničara (stanjanina) koja podsjeća na ovo djelo u Sulejmanovoj kanun-nami. Samo u DZ predviđena je za gostioničara (stanjanina) u slučaju nestanka stvari naknada štete 25, dok Sulejmanova kanun-nama predviđa naknadu štete za gostioničara i krivično-pravnu odgovornost za kradljivca i provalnika, odnosno ukoliko kradljivac ne bi bio uhvaćen kolektivnu odgovornost mahale u kojoj se nalazi karavan-saraj²⁶). A ta odgovornost je naknada štete i plaćanja imovinske kazne (globe)²⁷).

Za **otmicu djevojke i dječaka** kao i za ulaženje u tuđu kuću sa zlom namjerom da se odvede tuđa žena ili djevojka u Sulejmanovoj kanun-nami je propisana kazna otsjecanja ruke. S tim u vezi predviđena je posebna odgovornost za lice koje vjenča silom otetu djevojku ili ženu. Za takvog kanun-nama određuje da mu »obriju bradu i neka ga dobro izmlate«²⁸).

Za **prostituciju**, tj. »onome, koji se odao javnom nemoralu« Sulejmanova kanun-nama određuje »neka stave žig na čelo«²⁹). Karakteristično je da je u kanun-nami za Crnu Goru iz 1523. godine predviđena odgovornost za ženu koja se bavi podvođenjem

²²) Hadžibegić, n. d. 10.

²³) Novaković St., n. d. 204; Taranovski T., n. d. 100—101; Janković Dragoslav, Istorija države i prava feudalne Srbije (XII—XV vek), Beograd 1957, 91—92.

²⁴) Hadžibegić H., n. d. 311.

²⁵) Novaković St., 222.

²⁶) Sulejmanova kanun-nama predviđa još kolektivnu odgovornost sela i mahale za ubistvo čovjeka, za napad na karavan, za krađu i razbojništvo ukoliko selo i mahala u kojoj su izvršena krivična djela ne pronađe i ne izruči krivca. Odgovornost se sastoji u naknadi štete (*diyēt*) i plaćanju globe (Hadžibegić H., n. d. 310). Za slična i neka druga krivična djela bila je predviđena kolektivna odgovornost u DZ, i to u čl. 20, 77, 92, 99, 111, 145, 159, 169, 199. (Novaković St., 158—266).

²⁷) Hadžibegić H., n. d. 310.

²⁸) Isto. Spominjanje ovog djela na ovom mjestu u Sulejmanovoj kanun-nami pokazuje da u našim zemljama još nisu bili iščezli tragovi običajnog prava u načinu zaključivanja braka.

²⁹) Hadžibegić H., n. d. 310.

(7)
ili naložništvom (pezevenklik)³⁰). Tu je kadija ovlašten da ženu kazni batinjanjem i da uzme po jednu akču na ime globe za svake dvije batine³¹).

Kada govorimo o sličnosti nekih krivičnih djela u osmanjskom krivičnom pravu sa krivičnim djelima u našem srednjovjekovnom pravu treba još spomenuti krivično djelo **čupanja brade ili kose (mehoskubina)** o kojem se nalaze propisi u Sulejmanovoj kanun-nami i u kanun-nami za Crnu Goru. Za ovo djelo predviđena je samo imovinska kazna, i to dvadeset, petnaest odnosno deset akči zavisno od imovinskog stanja učinioca djela³²).

U postupku dokazivanja za krađu Sulejmanovom kanun-namom je propisano dokazivanje slično ustanovi **svoda** koju srećemo u Dušanovom zakoniku (čl. 180, 193)³³). Takvu odredbu o svodu sadrži i bosanska kanun-nama iz 1637. godine³⁴).

Kada govorimo o turskom krivičnom pravu koje ima svoj osnov u *siyaset-u* može se ponoviti ono što je naprijed općenito kazano tj. da ni ovaj dio krivičnog prava kao ni šerijatsko pravo nije prožeto klasnošću. Istovremeno u njemu se ne pravi razlika u kažnjavanju muslimana i nemuslimana što predstavlja dalji dokaz da se ovo pravo razvilo izvan uticaja šerijatskog prava, odnosno pod uticajem zatečenog stanja u osvojenim zemljama. Jedinu odredbu koja je donekle prožeta klasnošću sadrži Sulejmanova kanun-nama koja se odnosi na krađu čiji je izvršilac pripadnik spahijskog staleža. S tim u vezi je u kanun-nami rečeno: »Ako kradljivac bude iz spahijskog roda i bude zasluživao kaznu (**»siyaset«**), neka ga zatvore i neka izvijeste visoku portu«³⁵).

III

Na kraju, ističemo da je u nekim našim zemljama za vrijeme Turaka postojala široka autonomija u krivičnom pravu. To je bio od početka slučaj u Poljicima i kasnije u Crnoj Gori.

Stara hrvatska župa Poljica su u osmansku državu bila uključena kao carski has (**hass**)³⁶). Kao takva, ona su bila serbest po-

³⁰ Mislim da je Đurđev B. pogriješio kada je ovaj izraz preveo sa »prostitucijom« (Kanuni i kanun-name, 166).

³¹ Kanuni i Kanun-name, 163.

³² Hadžibegić H., n. d. 307; Kanuni i kanun-name, 167. U DZ je predviđena teža odgovornost za mehoskubinu izvršenu prema vlastelinu ili dobrom čovjeku (otsjecanje ruku) od mehoskubine izvršene među sebrima (globe od 6. perpera). Vid. Novaković St., n. d. 203.

³³ Novaković St., n. d. 254, 262.

³⁴ Hadžibegić, n. d. 310; GZM, XXVIII, 471. Karakteristično je da turski propisi o svodu ovlašćuju organe gonjenja da primjene mučenje okrivljenog, ali »kod mučenja treba da paze, da ne bi umro prije nego se dokaže. A ako od mučenja umre, neka se ne ispituje njegova tužba.«

³⁵ Hadžibegić H., n. d. 311.

³⁶ Opširnije o tome vid. Sućeska Avdo, O položaju Poljica u osmanskoj državi, Prilozi za orijentalnu filologiju, sv. XVI—XVII, Sarajevo 1970.

sjed³⁷⁾, a njeni stanovnici su uživali **mu afiyet**. Stanovnici Poljica imali su status vlaha filurdžija, radi čega su od početka plaćali porez odsjekom u koji su bile uračunate sve dažbine, uključujući i tzv. **baduhava (bad-u-hawa') dažbine**. Kako su u baduhava dažbine spadale i razne takse i globe za razna krivična djela, pravo krivičnog gonjenja i kažnjavanja u Poljicima pripadalo je njihovim knezovima³⁸⁾. Turski organi su samo zadržali za sebe pravo ubiranja posebnih globa za nekoliko najtežih krivičnih djela, i to za ubistvo čovjeka, krađu konja, paljevinu kuća i za blud (**zina**)³⁹⁾.

Turci su kao što je ranije rečeno za Crnu Goru izdali poseban krivični zakon (kanun-namu) 1523. godine⁴⁰⁾. U ovoj kanun-nami u sažetom vidu spomenuta su neka djela koja se nalaze u Sulejmanovoj kanun-nami. Ali su kaznene odredbe znatno blaže u poređenju sa kaznama Sulejmanove kanun-name. Razloge tome treba tražiti u činjenici što su Crnogorci bili nemuslimani, a osim toga kao stočari bili su znatno siromašniji od stanovnika u drugim (župskim) krajevima osmanskog carstva, kao i u posebnom tretmanu Crnogoraca kao vlaha filurdžija. To je naročito došlo do izražaja kod bluda gdje su određene kazne za nemuslimane (a o njima se samo govori u ovoj kanun-nami osamdeset, pedeset, trideset ili dvadeset akči već prema tome kakvog je imovinskog stanja bio izvršilac djela. Karakteristično je istaći činjenicu da se u nekim kasnijim kanun-namama za Crnu Goru ne nalazi kanun-nama kojom se propisuju krivična djela i kazne. Izgleda da za tim nije bilo potrebe, jer su i u Crnoj Gori **badu-hava** dažbi-

³⁷⁾ Pojam **serbest (serbestiyet)** u osmanskoj državi upotrebljavan je kao termin kojim je označavan upravno-policijski imunitet uživaoca toga posjeda (zijameti, hasovi, vakufske zemlje). S obzirom na činjenicu da su uživaoci serbest posjeda imali široka prava na tim posjedima, oni su ta prava ostvarivali posredstvom svojih funkcionera od kojih su neki bili i organi narodne samouprave (knezovi). Na toj osnovi, zavisno od toga čiji je bio has, učvršćivali su se elementi samouprave čitavih oblasti, među kojima su Poljica zauzimala posebno mjesto.

³⁸⁾ Sućeska A., n. d. 78—85.

³⁹⁾ Kaptolski arhiv Split, Acta turcica 494/152; 491/5, 36, 42, 77; Arheološki muzej Split, Acta turcica, 12, 15.

⁴⁰⁾ S obzirom na činjenicu da je ova kanun-nama bila sastavljena prema starom defteru (ber mugib-i defter-i atik) može se tvrditi da su njene kaznene odredbe zavedene u Crnoj Gori ranije, vjerovatno već prilikom uspostave turske vlasti.

⁴¹⁾ Kanuni i Kanun-name, 175—177. Pretvaranje globa u dažbine otsjekom označava bitan, kvalitativan, momenat u daljem proširivanju i učvršćivanju autonomije Crne Gore pod Turcima, jer je time ozakonjeno pravo organima samouprave da autonomno ostvaruju sudstvo u oblasti krivičnog prava.

ne, slično Poljicima, kasnije naplaćivane odsjekom. To zaključujemo iz kanun-name za Crnu Goru iz 1570. godine u kojoj, između ostalog, stoji da »umjesto sitnica (**hurđavat**) takođe deset akči. (To i (prihod od) hasa, mlinova, brodova, manastira, poreza za zimovanje stoke i **globa od sela spomenutih nahija je određeno kao has sandžakbegu u ukupnom iznosu od sto trideset hiljada akči...«⁴¹).**

